

ÎN TRE PROCESUL LEMENIAN ȘI REVOLUȚIA PAȘOPTISTĂ. ROLUL LUI SIMION BĂRNUȚIU ȘI AL GENERAȚIEI 1842

DANIELA DETEȘAN

BETWEEN THE LEMENIAN PROCESS AND THE REVOLUTIONARY IDEOLOGICAL MOVEMENT. THE ROLE OF SIMION BĂRNUȚIU AND 1842 GENERATION

Abstract: *The Lemenian process took place in the years before the Revolutionary Ideological Movement, in the most important cultural and religious centre of the Greek-Catholic Romanians. Out of the core of the conflict it was born a generation that was named „of the Lemenian process”. There appeared then the future revolutionaries of the Ideological Movement, who successfully accomplished the desiderata of Simion Bărnuțiu, Alexandru Sterca-Șuluțiu, Ioan Marian, Dumitru Boer, Ștefan and Grigore Moldvai, Ioan Dragomir, Vasile Pop, Vasile Kutfalvi.*

This generation was a new stage in the cultural transformation of Transylvania, in the years 1830–1848. The context of the options and actions in these years overlapped to an enthusiastic background, with major changes. In this time, nothing could stop the spread of the rational, liberal and national ideas, they could only be slowed down in spreading until 1918.

Rezumat: *În anii premergători revoluției pașoptiste, în cel mai important centru cultural și religios al românilor greco-catolici, Blajul, s-a desfășurat procesul lemenian. Din epicentrul conflictului s-a născut o generație, numită „a procesului lemenian”. Atunci s-au plămădit viitorii revoluționari pașoptiști, care au reușit să obțină împlinirea dezideratelor lui Simion Bărnuțiu, Alexandru Sterca-Șuluțiu, Ioan Marian, Dumitru Boer, Ștefan și Grigore Moldvai, Ioan Dragomir, Vasile Pop, Vasile Kutfalvi.*

Această generație a marcat o nouă etapă în prefacerea culturală a Transilvaniei, corespunzătoare anilor 1830–1848. Contextul opțiunilor și acțiunilor din acești ani s-a suprapus unui ecran de fond avântător, cu

schimbări importante. În această perioadă nimic nu mai putea împiedica răspândirea ideilor raționale, liberale și naționale, abia dacă s-a mai putut încetini difuzarea lor până la momentul 1918.

Keywords: *Lemenian process, Revolutionary Ideological Movement, Simion Bărnuțiu, bishops, theological students.*

Cuvinte-cheie: *procesul lemenian, revoluția pașoptistă, Simion Bărnuțiu, episcopi, studenții teologi.*

În anii premergători revoluției pașoptiste, în cel mai important centru cultural și religios al românilor greco-catolici s-a desfășurat procesul lemenian. Lupta dintre tabăra bărnuciană și cea lemeniană începută prin scandalul din Joia Mare a anului 1843 în mod spontan, printr-un război al declarațiilor, a fost reluată în primăvara lui 1848 printr-un război de-adevăratelea, pe calea armelor. Plină de semnificație apare în acest context construirea profilului celor mai importanți participanți la cele două evenimente (studenți, profesori, preoți, canonici etc.) în relația lor cu ceilalți actori.

Militanți pentru triumful revoluției române, ei erau animați de idealurile vremii; au apărut pe scena vieții publice la momentul potrivit, pentru „a aranja lucrurile” spre binele comunității, într-o perioadă de criză profundă. O biografie a ideilor lor, congruente cu spiritul perseverent și combativ în susținerea luptei naționale, cu tendințele antidogmatice și cu progresele empirice ale științelor, dă posibilitatea unei priviri generale asupra sistemului de idei politice, morale, juridice, sociale, culturale.

Frontul comun fundamentat pe concluzii ferme și pe o ideologie constructivă a permis elitelor instalate în fruntea luptei o schimbare de optică și disponibilitate pentru transformări structurale la toate nivelurile. Dacă până la acel moment lumea era obișnuită să se supună obișnuințelor, statornicite prin reglementări sociale, politice sau spirituale, pasivitatea și docilitatea aproape proverbială a românilor ardeleni, a fost înlocuită cu un spirit reformator, pe alocuri cu accente instigatoare, chiar războinice. Protagonistii acestei lupte au înțeles subtilitățile dogmatice, sociale și culturale ale opțiunilor lor, au construit o nouă abordare cu șanse sporite de reușită datorită metamorfozelor politice și culturale, au ajuns la un consens rațional în jurul revendicărilor punctuale și noilor idei ale vremii, și au sprijinit un demers pe ambele direcții: canonic și laic.

Principala autoritate ideologică a vremii a fost Simion Bărnuțiu. A fost un mare orator politic și a avut o mai sistemică lectură filosofică și juridică decât George Barițiu¹. Reper politic și cultural, Simion Bărnuțiu a construit teze, a

¹ Camil Mureșanu, *În templul lui Ianus: studii și gânduri despre trecut și viitor*, Cluj-Napoca, 2002, p. 154.

clarificat concepte, a modelat și amprentat o întreagă generație căreia i-a deschis gustul schimbării, al progresului. A demonstrat multă abilitate, calități intelectuale, pricepere în direcționarea într-un anumit sens, pe care l-a dorit, a participanților la acțiunile politice, culturale și sociale. A atras după sine adepți și simpatizanți, lăsându-i de multe ori să acționeze cum crede fiecare de cuviință pentru atingerea țelurilor comune. Momentul 1848 i-a adus afirmarea publică pleneră și recunoașterea ca lider al revoluției pașoptiste, ca autor al unor discursuri neegalate în oratoria istorică românească.

Simion Bărnuțiu fost perceput ca un model de reputație și integritate, sprijinitor al idealurilor clerului tânăr, perseverent în atingerea obiectivelor, cu disponibilitate față de teoretizarea și susținerea unor ideologii de interes general, fundamentate, răspândite și intrate în uz la 1848. S-a bucurat de o popularitate excepțională, impunându-se pe drept cuvânt *reprezentantul generației sale*, omul pentru care s-au bătut în vorbe și fapte, la propriu și la figurat, tineri și bătrâni, studenți și profesori, clerici și laici.

Simion Bărnuțiu s-a manifestat ca un polemist ironic și subtil. S-a evidențiat prin iscusința de a se ridica deasupra caracterului particular al situațiilor, prin nivelul de aspirație înalt și prin faptul că avea priză la public. El a fost acceptat imediat, inițial neoficial, apoi solemn, ca lider al grupării. A știut să-i motiveze pe profesori și studenți, bazându-se pe interesele lor personale, printr-un stil personal de argumentare și înlănțuire logică de judecăți, care duceau la concluzii ce nu admiteau contrazicerea. Prestigiul de care s-a bucurat în rândurile tinerilor era o realitate de necontestat.

Carisma a fost una dintre principalele caracteristici ale lui Bărnuțiu. Conducător recunoscut și eficient prin faptul că a avut un feed-back puternic din partea participanților, acesta s-a evidențiat prin inteligență, inițiativă, siguranță de sine, dorința de-a ocupa o poziție care conferea dominanță și control. El a reușit performanța de a transforma motivațiile studenților, dascălilor și unora dintre clerici, și să conducă la o mobilizare generală, peste expectanțele inițiale. A conferit substanță proiectului elitelor clericale blăjene, înfiripat din mers, pe durata unui deceniu și mai bine. În realizarea obiectivului central declarat, îmbunătățirea stării bisericii greco-catolice, se poate constata că a acționat în principal la nivel petiționar, intervenind cu critici și reproșuri la adresa clerului înalt făgărășan. După anul 1840, Simion Bărnuțiu fost un rebel imposibil de stăpânit de episcopul Lemeni, de comisarii regali Vasile Erdély, Iosif Gaganetz și Ioan Csurgovics, personalitatea lui tumultuoasă degajându-se cu înflăcărare și intensitate.

Tonul necruțător al comentariilor a fost îndreptat indirect și împotriva sistemului educațional blăjean, perimat, de sorginte medievală, care nu corespundea tendințelor pedagogice moderne. Pentru tinerii profesori și studenți,

aceasta era o realitate general-recunoscută și asumată. Demersul protestatar avea în vedere remedierea structurilor școlare și modernizarea, conformă cu noile necesități sociale. De partea cealaltă, staff-ul școlilor nega toate acuzațiile și definea fenomenul drept o *clasică anarhie școlară*².

Dacă tonul comentariilor din epistolele vremii despre starea generală a Blajului anilor 1836–1843 este unul sumbru³, rezonanța interpretărilor referitoare la școlile medii sau de rang superior, vibrează de neliniști, abuzuri, excese, exagerări, încărcate pe alocuri cu o doză de patetism retoric. Dincolo de toate acestea, răzbate discursul coerent, sistematic și pătrunzător al nemulțumiților, elevi, profesori și părinți, precum și cauzele determinante ale acțiunilor lor. Motivele care au provocat întregul scandal, din acest punct de vedere, au fost patru: 1) activitatea și conduita superiorilor seminarului, 2) problema monahismului și a celibatului clerical, 3) obligațiile și statutul profesorilor, 4) condițiile de viață și de studiu ale alumnilor din seminar. Patru registre îmbinate într-un plan semigeneral, care contrabalansau efectul acțiunilor autorităților.

Atacurile studențești au început să prindă consistență în jurul anilor 1842–1843. Implicarea alumnilor în viața politică și culturală a Blajului s-a dovedit activă. Ei au fost punctul de plecare în declanșarea conflictului. Lișajul public de proporții al episcopului și apropiaților lui, s-a datorat în mare măsură acestui grup social în formare.

Tiparele învățaturii teologice îi plasa pe studenți într-o zonă de tranziție, ușor influențabilă, dar jalonată de regulamente și dispoziții precise. Criticile împotriva situației școlare generale s-au multiplicat, venind și din direcția tinerilor membri ai clerului tânăr. Ei erau preocupați, printre altele, de împrejurările de care depindea bunăstarea lor materială, care influențau desfășurarea actului învățării, putându-l frâna sau dezvolta.

Datele concrete din seminarul blăjean, nemulțumirile reale manifestate la cote înalte, au fost prezentate de 45 de teologi în câteva memorii către rectorul Vasile Rațiu, consistoriu, guvernatorul Iosif Teleki sau curtea Vienei.

O parte dintre tinerii clerici⁴ implicați în procesul împotriva episcopului Ioan Lemeni s-au antrenat în revoluția pașoptistă, ocupând chiar funcții de

² Coriolan Suciu, *Crâmpeie din procesul dintre profesorii de la Blaj și episcopul Lemeni (1843–1846)*, Blaj, 1938, p. 62.

³ Vezi Timotei Cipariu, *Epistolar 1836–1877*, București, 2005, p. 11; *Apud Nicolae Albu, Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800–1867*, București, 1971, p. 41.

⁴ Enumerăm doar câțiva: Ioan Axente Sever, Alexandru Bătrâneanu, Ilie Gheție, Constantin Romanu Vivu. Ioan Axente Sever (3/15 aprilie 1821 – 13 august 1906), considerat „stegar al alumnilor”, a fost eliminat din seminar ca „tulburător al păcii seminaristice, ațățător al celorlalți, seducător și revoluționar”. A semnat declarația din 26 noiembrie 1844 privitoare la ancheta internă desfășurată împotriva prefectului studiilor, Dumitru Ladai. În vara anului 1847 a părăsit Transilvania. Se implică în preparativele revoluției muntene din 11 iunie 1848. Participă la cea de-a

conducere. Acest fapt demonstrează că foștii studenți teologi blăjeni au contribuit la formarea convingerilor revoluționare. Ei au înțeles că pentru a obține rezultate, decizia aparținea celor mulți, nu doar unor lideri care își asumau responsabilitatea la intervale neregulate de timp cu entuziasm și pasiune trecătoare.

Într-un mediu predominant ecleziastic, studenții facultății de teologie au format așadar, un grup de referință. Ei s-au maturizat progresiv și stadial. Contribuția individuală a fiecăruia (coordonator, promotor, adept, simpatizant, sau simplu subordonat) a contat în economia întregului demers. Evoluția evenimentelor a scos la iveală și un spirit de coeziune umană și profesională a studenților, transformați ulterior în revoluționari activi.

În plan public s-au afirmat și vehiculat tot felul de clișee, stereotipuri, deformări sau exagerări ale personajelor și faptelor. Din aprilie 1843 până în martie 1846 mutațiile petrecute în conștiința blăjeană reflectă procesul de transfigurare a actorilor principali de pe scena politică și socială. Sunt anii în care Ioan Lemeni dintr-un episcop generos, competent și generos devine simbolul și întruchiparea răului. Și totul se generalizează, reflectându-se asupra stării deplorabile a clerului: „poporul greco-catolic din Transilvania, după cât este de indolent în frecventarea celor sfinte, tot așa nu țin minte nici măcar rugăciunile

treia adunare de la Blaj din septembrie 1848. Alături de Avram Iancu ia parte la rezistența organizată din munții Apuseni. Ocupă funcția de prefect al legiunii Blaj, cu un efectiv inițial de 6.000 de voluntari. În toamna 1849 a fost arestat și închis la Sibiu, dar eliberat după scurt timp. Vezi Gheorghe Biriș, *Ion Axente Sever și timpul său*, Editura Cercului studențesc „Valea Târnavelor”, 1931; Adrian T. Pascu, *Ioan Axente Sever (1821–1906). Viața și activitatea militantă*, Cluj-Napoca, 1985; Daniela Deteșan, *Dosarul procesului lemenian*, Cluj-Napoca, 2007, p. 77, 229, 321. Alexandru Bătrâneanu (Baternal) s-a numărat printre cei 12 alumni exmatriculați de Ioan Lemeni la 23 iunie 1843. Într-o informare asupra alumnilor diecezei de Păgăraș pe anul 1842/1843, în dreptul numelui său apare indicația „membru al facțiunii revoluționare”. A participat la Marea Adunare Națională de la Blaj din 3/15 mai 1948. A fost desemnat membru în Comitetul Permanent de la Sibiu. Ia parte și la a treia Adunare a la Blaj, prilej cu care a fost investit ca prefect al Câmpiei Transilvaniei. La 11 octombrie 1848 a fost prins și arestat de unguri în satul Băraii din județul Cluj. A fost judecat și condamnat la moarte prin spânzurare. Vezi Ștefan Pascu, *Alexandru Chiorean, alias Bătrâneanu și rolul său în revoluția românilor ardeleni din anul 1848*, Sibiu, 1939. Ilie Ghețe (Elias Getze) a fost unul dintre cei 39 de teologi exmatriculați de Lemeni, reprimat ulterior în seminar. După absolvirea teologiei la Blaj a devenit preot în Dragu. A fost arestat și încarcerat la Cluj în anii revoluției, fiind acuzat că i-a instigat pe credincioșii greco-catolici din satul său la nesupunere. Vezi *Documente privind Revoluția de la 1848 în Țările Române. C. Transilvania*, vol. III (30 aprilie – 14 mai 1848), ediție îngrijită de Ștefan Pascu, București, 1982, p. 463. Constantin Romanu-Vivu (1821–1849), prefectul legiunii a XII-a a Mureșului de Sus, membru al Comitetului Național Român, în timpul studenției a făcut și el parte din tabăra antilemeniană. Era nepotul lui Grigore Moldvai, profesor de limba germană la gimnaziul și liceul din Blaj. În timpul revoluției Constantin Romanu-Vivu a comandat 104 comune din județul Mureș. A sfârșit tragic, în 1849, alături de Ștefan Moldovan, vice-prefect al aceleiași legiunii a XII-a, a Mureșului de Sus. Vezi Silviu Dragomir, *Un precursor al unității naționale: profesorul ardelean Constantin Romanul Vivu*, București, 1929.

cele mai necesare sau poruncile decalogului și nu sunt mânați de niciun zel spre cele ce privesc religia și onoarea casei lui Dumnezeu”⁵.

Construirea discursului celor două tabere, a acuzațiilor și a acuzatorilor, s-a făcut evident în mod antitetic. Personajele primeau individualizări conforme cu grupul de referință și cu persoana care făcea descrierea. Spre exemplu, Dumitru Ladai era „prefectul minciunilor, complice al tuturor relelor, înfăptuitorul lor, dușman al clerului mai tânăr, bărbat periculos”⁶, Dumitru Stoian, era înfățișat ca „ponegritor, complice al tuturor relelor, înfăptuitorul lor, dușman al clerului mai tânăr, bărbat periculos”⁷, Grigore Moldvai era „complicele asocierilor și consfăturilor primejdioase ale tovarășilor săi înlăturați prin preainaltă poruncă, chiar incitatorul altora la neascultare și rezistență față de episcopul lor”⁸.

Pentru tabăra bărnuțiană, anchetatorii folosea următoarele denumiri: *facțiune* („dacă nu cumva și alții dintre profesorii cuprinși în document s-au alăturat facțiunii lor și au adoptat principii primejdioase”⁹), *societate condamnabilă, asociație* („acești profesori nu sunt atât educatorii, cât corupătorii clerului și ai tineretului școlar, care au realizat o asociere merită să producă scandalul obștesc și să demoralizeze”¹⁰), *partida acestor răzvrățiți*¹¹.

Raportându-se la gruparea adversă, binoamele erau: *partida clericală*¹² versus *partida episcopală*, respectiv *partidul clerical*¹³ versus *partidul rațiano-episcopal*. Terminologia uzitată pune în lumină, personajele-simbol a căror acțiune se concentra pe dinamizarea acțiunilor individuale și colective, pe mobilizarea participanților, pe folosirea unor mijloace de luptă adecvate pentru împlinirea scopului declarat: moralizarea vieții publice blăjene.

Denumirile folosite la adresa persoanelor au fost la fel de ilustrative comasate în două părți, un sens pozitiv: episcopul greco-catolic Ioan Lemeni era „cel mai mare cultivator al cucerniciei și al religiozității pus de Spiritul Sfânt ca să conducă Biserica Domnului și ales de îndurarea Aceluiași Spirit Celest”¹⁴, fiind

⁵ Primăsi Leveltár Esztergom, Fond Balázsfalva, állásuktól megfosztott tanárai ügyében Erdély Vazul nagyváradi, majd Gaganecz József eperjesi görög-katolikus püspök vizsgálatá, 1845-1846 (Examinarea făcută de către episcopii Joseph Gaganetz de Eperjes, respectiv Vasile Erdélyi de Oradea, în privința profesorilor scoși din funcțiile lor, 1845-1846), în continuare PLE, cat. D, nr. 27, cutia 1185, fascicolul 4, din 20 octombrie 1845, f. 7.

⁶ *Ibidem*, cutia 11185, fascicolul 4, original în limba latină, din 24 februarie 1844, nepaginat.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, la numărul 596/[1]845, Protocol comisional din 3 martie – 23 mai 1845, f. 17.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, f 18-19.

¹¹ *Ibidem*, original și copie în limba latină, din 29 septembrie 1845, f. 55.

¹² Arhivele Naționale, Direcția Județeană Cluj, Fond Ioan Micu Moldovan despre procesul lemenian (în continuare ANDJCJ FIMM), cota 72.

¹³ Coriolan Suci, *Crâmpeie ...*, p. 47.

¹⁴ PLE, cat. D, nr. 27, la numărul 31, din 28 august 1845, nepaginat.

comparat chiar cu un sfânt „sfânta mama biserică catolică are inferiți în catalogul său mii de sfinți, pe care și eu, ca orișicare altul catolic îi venerez și le cer intercesiunea către părintele ceresc, dar să nu vă smintiți, dacă voi zice (pentru că o zic din convicțiune), că puțini dintre acei sfinți vor fi care au avut o viață mai morală creștinească, de cum a avut episcopul Leméni”¹⁵, Simion Bărnuțiu a fost desemnat de studenții teologi, încă dinaintea începerii procesului, la 27 ianuarie 1843, drept „constelația prăsiliei românești din Transilvania, omul cel mai modest dintre muritori”, sau „stâlpul de sprijin al națiunii române”¹⁶, sau în sens negativ: „Episcopul este Ali Pașa tiranul și este demn de temnița muncaciană, iar rectorul de cea de la Gherla”¹⁷, Vasile Rațiu era „un om lipsit de moralitate și fără caracter, de la care au pornit toate relele”¹⁸. Denunțarea rectorului seminarului s-a regăsit și în discursul primațial, care nu se diferențiază din această perspectivă de alocuțiunile studenților sau profesorilor. József Kopácsy îl considera pe Vasile Rațiu un bărbat precipitat, cu reputație știrbă, dispus la mânie, lipsit de chibzuință în acțiune și de încrederea celor mai mulți dintre clerici. De aceea, atâta timp cât va rămâne la conducerea seminarului „el nu va fi vehicolul, cât mai ales piedica restabilirii adevăratei păci și a unirii sufletelor”¹⁹. Poziția antirațiană a arhiepiscopului romano-catolic poate părea neobișnuită pentru unii, având în vedere plasarea ambelor personaje în categoria celor aflați la conducerea bisericii și școlii.

Aproape fiecare dintre participanții la proces sau membrii familiilor lor aveau de purtat un război personal mai vechi sau mai nou cu ierarhii eparhiei de Făgăraș. Fenomenul a stârnit profunde orgolii și sensibilități. Constant, a exercitat o presiune apăsătoare asupra participanților, făcând să curgă multe comentarii. Ne confruntăm cu un proces neconvențional, șocant de imprevizibil.

Cele două anchete imperiale au scos la lumină o practică de uz curent în asemenea situații conflictuale, o lume blăjeană autentică și surprinzătoare, până atunci izolată, pestriță și puternic ancorată în tradiție, un cler făgărășan de rit unit stabilizat la nivelul formal instituțional-canonice, dar confuz când vine vorba de punerea în practică a competențelor jurisdicționale ecleziastice. Așa se explică lipsa de orientare și imprecizia în diverse probleme (cine era judecător de drept și de fapt în acest proces, de ce nu s-au respectat literă cu literă și nu s-au aplicat imediat rezoluțiile episcopale, care era situația exactă a fondurilor și fundațiilor diecezane etc.).

¹⁵ Constantin Papfalvi, *Joanu P. Leméni Episcopului Fagarasiului. Schitiare biografica* în “Foi’a Besericesca si Scolastica”, IV, 1890, nr. 1, p. 1–5; nr. 2, p. 20.

¹⁶ PLE, cat. D, nr. 27, din 27 ianuarie 1843, nepaginat.

¹⁷ *Ibidem*, la litera V, din 26 decembrie 1843, nepaginat.

¹⁸ *Ibidem*, copie în limba latină, din 13 decembrie 1843, nepaginat.

¹⁹ *Ibidem*, copie în limba latină, cutia 1185, fascicolul 4, din 14 februarie 1844, f. 9.

Din momentul în care autoritatea episcopului s-a diminuat, rolul liderilor din fruntea partidei antilemeniene a devenit covârșitor. Ei au început să lanseze și să dezvolte idei cu impact destabilizator asupra regimului intern. Șovăielile lui Ioan Lemeni din perioada august – octombrie 1843 au determinat apariția în sânul intelighenției românești a unui radicalism împins până la extrem. Dorința de a nu pierde avantajul provizoriu, obținut atunci când teologii exmatriculați la 23 iunie 1843 au fost reprimiți în seminar, i-a mobilizat pe membrii grupului antiepiscopal și i-a determinat să ia măsuri imediate, să adopte atitudini tranșante. Ba chiar au ajuns la o asemenea îndrăzneală, încât au hotărât să-l oprească pe Ioan Lemeni de la împlinirea îndatoririlor sale pe motiv că se făcuse vinovat de atentat criminal și de sodomie, și chiar i-au trimis aceluiași episcop o scrisoare care mirosea a suspendare²⁰. Din această perspectivă procesul lemenian apărea ca un plan ambițios de înlocuire a episcopului.

Legăturile stabilite între membrii taberei, coeziunea, solidaritatea și adaptarea de care au dat dovadă, integrându-se în sistemul de organizare existent, asumarea unor funcții specifice de către unii dintre ei, construirea unor relații de cooperare în interiorul grupului, sunt doar câteva dintre elementele definitorii ale „rețelei bărnuteiene”. Până la urmă, în viziunea contestatarilor, fuziunea într-un singur tot a tuturor celor care se simțeau jigniți de deciziile și faptele tartorilor spirituali, părea a fi combinația câștigătoare în goana pentru demonstrarea „crimelor” cuplului axial Ioan Lemeni – Vasile Rațiu.

Concomitent, s-a derulat un proces de cooptare a unor segmente diferite ale populației, nu doar intelectuali, în tabăra bărnuteiană, desfășurat continuu și susținut. Totuși, pentru a conta în fața factorilor de decizie era nevoie de atragerea unor persoane cu un anumit nivel de educație, care să fie capabile să articuleze în scris, într-o limbă oficială (latină sau germană) mesajul contestatar. Din epicentrul conflictului s-a născut o generație, numită „a procesului lemenian”. Atunci s-au plămădit viitorii revoluționari pașoptiști, care au reușit să obțină împlinirea dezideratelor lui Simion Bărnuțiu, Alexandru Sterca-Șuluțiu, Ioan Marian, Dumitru Boer, Ștefan și Grigore Moldvai, Ioan Dragomir, Vasile Pop, Vasile Kutfalvi.

Această generație a marcat o nouă etapă în prefacerea culturală a Transilvaniei, corespunzătoare anilor 1830–1848. Contextul opțiunilor și acțiunilor din acești ani s-a suprapus unui ecran de fond avântător, cu schimbări importante. În această perioadă nimic nu mai putea împiedica răspândirea ideilor raționale, liberale și naționale, abia dacă s-a mai putut încetini difuzarea lor până la momentul 1918.

²⁰ PLE, cutia 1185, fascicolul 4, la numărul 596/[1]845, *Protocol comisional* din 3 martie – 23 mai 1845, f 21; Apud Daniela Deteșan, *Dosarul ...*, p. 422.

ANEXE

Cronologie

15 noiembrie 1841: Se deschide Dieta de la Cluj. Episcopul Ioan Lemeni participă în calitate de deputat regalist, însoțit de secretarul său, Simion Bărnuțiu.

13 februarie 1842: Simion Bărnuțiu elaborează protestul intitulat *O tocmeală de rușine și o lege nedreaptă*, publicat ulterior în 1853.

4 decembrie 1842: Simion Bărnuțiu publică în ziarul clujean „Vasárnapi Újság” articolul intitulat *Despre starea școalelor din Blaj*.

22 decembrie 1842: Simion Bărnuțiu redactează studiul *Săborul cel mare al episcopiei Făgărașului*, publicat în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”. Articol-program cu conținut revendicativ și ideologic, a determinat un reviriment al problematicei bisericești și naționale în spiritul lui Petru Maior.

25 decembrie 1842: Ioan Lemeni îi trimite rectorului Seminarului din Blaj Vasile Rațiu o scrisoare, folosită ulterior de partida anti-episcopală ca probă elocventă în proces. Ea conține acuzații grave la adresa profesorului de filosofie Simion Bărnuțiu.

4-5 ianuarie 1843: Se desfășoară primul atentat împotriva vieții profesorului Simion Bărnuțiu.

2 aprilie 1843: Rectorul Vasile Rațiu răspunde acuzațiilor formulate de profesorul Simion Bărnuțiu în articolul *Despre infirmeria teologilor din Blaj*, publicat în ziarul „Vasárnapi Újság”.

20 aprilie 1843: Guvernatorul Transilvaniei Iosfi Teleki face public rezultatul anchetei desfășurate în urma primului atentat împotriva lui Simion Bărnuțiu

26 iunie 1843: Nouă profesori făgărașeni adresează Consistoriului din Blaj un memoriu împotriva deciziei de eliminare a studenților. Își exprimă criticile la adresa lui Vasile Rațiu, Dumitru Ladai și a unora dintre canonici.

21 septembrie 1843: Se desfășoară al doilea atentat împotriva vieții lui Simion Bărnuțiu.

22 septembrie 1843: Samuilă Vaida, șeful poliției, adresează Consistoriului o plângere împotriva profesorului Simion Bărnuțiu pentru că a tulburat liniștea publică în noaptea de 21 septembrie 1843.

23-24 septembrie 1843: Se desfășoară interogatoriul martorilor la al doilea atentat comis împotriva lui Simion Bărnuțiu. Anchetatorii erau Simion Crainic, prepozit și director al Liceului din Blaj, Ioan Barna, canonic, și Arsenie Popovici, canonic și cancelar al Bisericii Catedrale.

13 mai 1844: Se formulează concluzia capitulară legată de primul atentat din 4 – 5 ianuarie 1843. Ea este transmisă în scris denunțătorului, Simion Bărnuțiu.

15 mai 1844: Primatul romano-catolic József Kopácsy îl informează pe împăratul Ferdinand I despre evoluția conflictului blăjean. Decide că pentru restabilirea liniștii este necesar ca cei trei profesori (Iosif Pop, Dumitru Boer și Simion Bărnuțiu) să fie destituiți, să se permită clerului făgărașan celebrarea sinodului diecezan, Ioan Lemeni să fie purificat de bănuiala sodomiei și să prezideze sinodul.

18 februarie 1845: Împăratul Ferdinand I emite o rezoluție prin care hotărăște înlăturarea de la catedre a celor trei profesori ai Liceului din Blaj (Iosif Pop, Dumitru Boer și Simion Bărnuțiu).

30 mai 1845: Ferdinand I emite Rescriptul Imperial nr. 3.869, trimis în copie tipărită Guberniului Regal din Cluj pentru a fi aplicat, chiar și cu mijloace coercitive. Vicarul general Simion Crainic este suspendat din beneficiul său, iar profesorii Simion Bărnuțiu, Dumitru Boer, Grigore Moldvai, Vasile Papp și Vasile Kutfalvi sunt destituiți. La fața locului este trimisă o nouă comisie.

29 septembrie 1845: Comisarii regali Iosif Gaganetz și Ioan Csurgovich dispun începerea unei acțiuni fiscale împotriva calomniatorilor lui Ioan Lemeni. Printre aceștia era și Simion Bărnuțiu.

3 octombrie 1845: Cei trei inculpați, Simion Bărnuțiu, Dumitru Boer și Grigore Moldvai contestă completul de judecată ca fiind subordonat episcopului Ioan Lemeni.

11 martie 1846: Profesorii Simion Bărnuțiu, Dumitru Boer și Grigore Moldvai înaintează recurs la sentința instanței de revizie primațiale.

26–27 martie 1846: În Consistoriul din Esztergom, în prezența celor nouă canonici ai Bisericii Mitropolitane maghiare, în calitate de asesori jurați, și a notarului primațial Alexie Massa, s-a eliberat sentința definitivă în procesul lemenian. Simion Crainic era suspendat pe trei ani, iar cei trei profesori erau scoși pentru totdeauna din rândurile clerului și predați autorităților civile pentru judecată.

29 aprilie 1846: Primatul Ungariei József Kopácsy este înștiințat de notarul consistorial Constantin Alutan cu privire la aducerea la cunoștință publică a sentinței în cauza Fiscului Diecezan împotriva prepozitului Simion Crainic și a celor trei profesori, Dumitru Boer, Simion Bărnuțiu și Grigore Moldvai.

vara anului 1846: Simion Bărnuțiu înaintează o ultimă petiție în cauza procesului lemenian împăratului Ferdinand I, rămasă fără rezultat.

toamna 1846 – primăvara 1848: Simion Bărnuțiu studiază științele juridice la Academia Săsească de Drept din Sibiu.